

Pomen časti in dobrega imena v manjši izolirani skupnosti

1. DRUŽBENE IN KAZENSKÉ SANKCIJE V PRIMERIH OMADEŽEVANEGA DOBREGA IMENA V PRETEKLOSTI

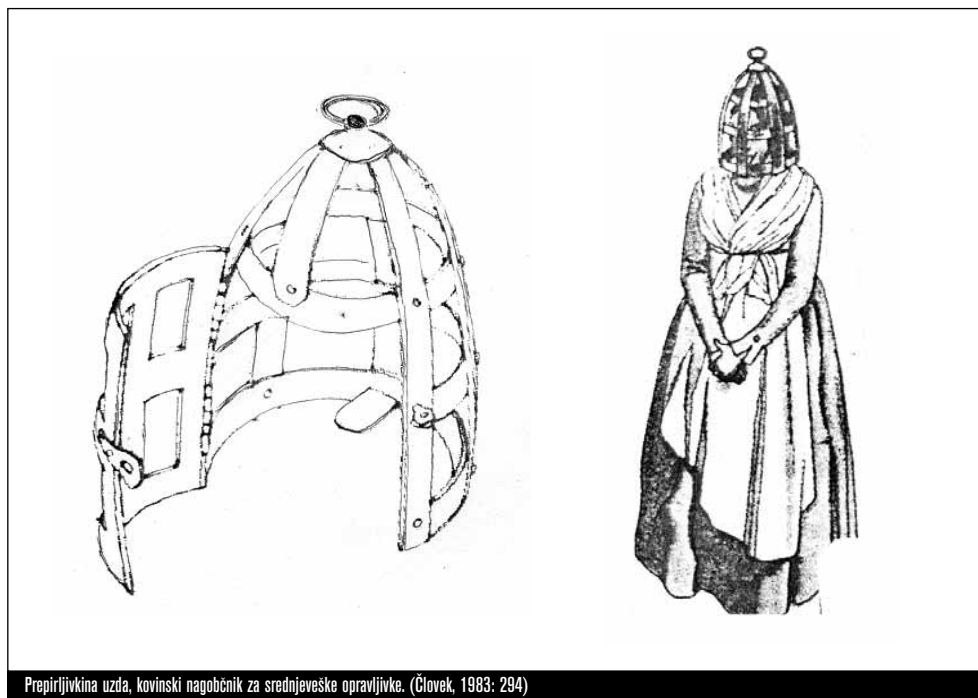
Človekovo obnašanje določajo formalni in neformalni mehanizmi družbenega nadzora. Družba vpliva na svoje člane in jih nadzoruje tako, da sprejemajo njena pravila in norme. To vključuje pripravljenost delovati v skladu s pričakovanji, ta pričakovanja pa tvorijo družbene vloge, ki izvirajo iz teh položajev. Čeprav so nekatere družbe bolj represivne kot druge, se ljudje običajno ne zavedajo, v kolikšni meri so njihova dejanja družbeno nadzorovana. Ko se prilagajajo družbenim pravilom, so pogosto prepričani, da ravnajo v skladu s svobodno izbiro. Družbena pravila, ki se jim mora posameznik prilagajati, ne vsebujejo le zakonskih predpisov in pisanih pravil organizacij, ampak tudi mnogo nepisanih pravil, ki urejajo tudi najmanjše podrobnosti družbenih odnosov. Eden od vidikov neformalne družbene kontrole se vrši z opravljanjem, zasmehovanjem, zmerjanjem, nasiljem in izogibanjem, formalne sankcije pa vključujejo izgnanstvo, obredno izobčenje, smrt in kaznovanje na sodišču. Z načini, kako ljudje terjajo čast v očeh drugih ljudi in v svojih skupnostih, so tesno povezani načini onečaščenja in sramotitve tistih, ki se po njihovem vedejo pregrešno, protizakonito ali ekscesno.¹

Opravljanje je mehanizem za kontroliranje dejavnosti svobodomiselnih. Izmenjava informacij o njihovih aktivnostih pomeni dvoje: opozorilo, da kršijo družbeno sprejete standarde, verjetnost, da bodo zaradi tega zasmehovani.²

V srednjem veku je dostojanstvo ženski predpisovalo njeno tedanje okolje, zlasti moški. Dostojanstvo je lahko izgubila z neprimernim obnašanjem in načinom življenja, pa tudi s kaznivim dejanjem. Njena čast je bila lahko prizade-

¹ Serena Nanda, *Cultural Anthropology*. Belmont, California, 1991, str. 332, 356; Človek. Velika ilustrirana enciklopedija. Ljubljana, 1983, str. 262; Robert Davis, *Stones and shame in early-modern Italy*. *Acta Historiae* 8/2000, št. 2 (X.), str. 449–456.

² Prim. Robin Dunbar, *Grooming, gossip and the evolution of language*. Cambridge, Massachusetts, 1996, str. 172.

Prepirljivkina uzda, kovinski nagobčnik za srednjeveške opravljivke. (Človek, 1983: 294)

ta tudi od zunaj, verbalno z zmerljivkami, klevetami in drugimi nespodobnostmi, fizično pa s posilstvom, bigamijo in odvedenjem brez soglasja.³

Za manj pomembna kazniva dejanja so v srednjem veku izrekli kazni, katerih vsebina je bila povrnitev škode ali pa javna osramotitev. V srednjem veku je morala ženska, obsojena zaradi razžalitve, čez glavo nositi poseben kovinski nagobčnik, imenovan prepirljivkina uzda, katere del ji je štrlel v usta nad jezik.⁴

V srednjeveški Ljubljani so meščane, ki so storili prestopke blažje vrste, kot so razžalitev časti, prepirljivost ali obrekovanje, izpostavili javnemu zasmehovanju. Ponavadi so jih ob cesti ali na trgu z železnim obročem priklenili k steni, stebri, križu, kamnu ali jih postavili na poseben oder, izpostavili na sramotilni klopi pred mestno hišo, jim vklenili nogo v leseno klado ali jih zaprli v sramotilno oz. norčijsko kletko, da so se mimoidoči po mili volji lahko norčevali iz grešnikov. Kazni so najraje izvrševali ob tržnih dneh, ko je bilo v mestu največ ljudi, včasih so publiko privabljali z godbo. Občinstvo si je lahko ogledalo in pomagalo sramotiti obtožence, vsakdo je smel obrezati njihovo čast.

V Piranu je bilo po različicah statutov med letoma 1307 in 1332 Pirančanom in Pirančankam prepovedano, da bi se med seboj obkladali z zmerljivkami. To je veljalo za lažji moralni prekršek. Kazen je znašala plačilo dveh liber, kolikor je stal dober liter in pol žita. Sicer pa so bile žene v statutih možne žr-

³ Prim. Darja Mihelič, Ženska čast v istrskih mestih: Trst, Koper, Izola, Piran, 14.–15. stoletje. *Acta Histriae* 8/2000, št. 1, str. 32, 36, 38.

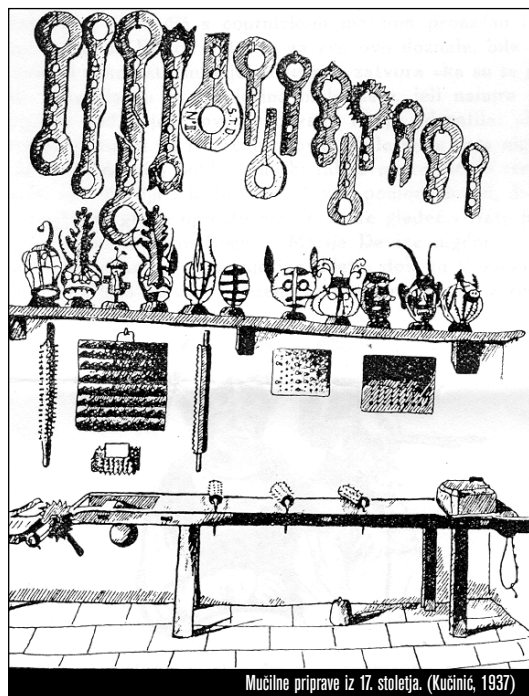
⁴ Človek. Velika ilustrirana enciklopedija. Ljubljana, 1983, str. 294.

tve lažjih in težjih moralnih prekrškov.⁵ Žena je svoj ugled in čast v javnosti lahko zapravila s svojim ravnanjem, če je bila kriva kaznivega dejanja. Od lažjih moralnih prekrškov, ki so zadevali čast, je mogla zakriviti zmerjanje in žaljenje. Tržačanka, starejša od štirinajst let, se ni smela bahati, da se je poročila ali spala z možem proti volji njegovih staršev in skrbnikov. Lahko pa je bila tarča besednih zlostavljanj, zmerjanja in žaljenja. Tržaški statut navaja kaznive žaljivke za žene: kurba, sleparka, prasica, krava, oslica, vlačuga. Žene so utrpelo moralno škodo zaradi klevetanja: s

stališča prizadete ženske časti je bilo kaznivo, če se je kak Tržačan bahal, da se je brez dovoljenja staršev ali skrbnikov poročil ali občeval z dekletom.⁶

Dokazi v srednjeveškem pravnem postopku so se uporabljali po strogih dokaznih pravilih. Za vsako kaznivo dejanje in tudi za nekatere civilne spore je bilo določeno, katera vrsta dokaza je potrebna in koliko mora biti prič. Za srednjeveške sodne postopke v zvezi z žaljenjem časti je znan jeseniški rudniški red, ki je predpisoval bodisi priznanje obtoženega bodisi dve priči.⁷

V Zagrebu so v 17. in 18. stoletju pri sankcijah za žalitev časti poznali sramotilno masko iz debelega železa, z veliko odprtino za usta, z jezikom, nad katerim je bila piščalka, z reliefnim prikazom nosa, izrezoma za oči, s privarjenima ušesoma in tremi rogovi ter palicami za pritrdjevanje maske okoli vratu in glave. Na masko so dali še pisano perje, da je bila kaznovana oseba okrašena kot Indijanci. Oseba, ki je bila obsojena na nošenje sramotilne maske, je morala dati v usta piščalko, pritrjeno z notranje strani, tako da se njeni kriki ob mučenju s pretepanjem ali ščipanjem z razbeljenimi kleščami niso slišali, ampak so se spremenili v žvižge.⁸ Takšna maska je bila najdena na smetišču za železniško postajo v Zagrebu leta 1913 ob zemeljskih delih. Z njimi so v 17. in 18. stoletju mr. kaz-

⁵ Prim. Darja Mihelič, Udeležba žena v kazenskih procesih (Piran, 1302–1325). *Etnolog* 11/2001, str. 48, 49.

⁶ Prim. Darja Mihelič, Ženska čast v istrskih mestih: Trst, Koper, Izola, Piran, 14.–15. stoletje. *Acta Histriae* 8/2000, št. 1, str. 34, 36.

⁷ Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev. Od naselitve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana, 1961, str. 273.

⁸ Viktor Kučinic (priredil), Pučki tribun Gregorije Tepečić ili Propast Gričke demokracije god. 1622 (1. del). *Revija Društva zagrepcana* 5/1937, št. 6, str. 177, 179.

Sramotilna maska s pištalčko iz 17. stoletja. (Kucičić, 1937)

novali branjevke, ki so psovale in ogovarjale.⁹ Tudi Jakob Aleševc je leta 1879 v Ljubljanskih slikah zapisal, da trg ne prodaja le blaga, ampak tudi novice – resnične in izmišljene. Dokler ni bilo časnikov, je bila branjevka edina zaloga dnevnih novic.¹⁰

Kaznovanje je tudi neizogibni del nekaterih balad, kjer so baladni zločinci, krivi za ljubezenske pre-

stopke, verbalne izpade, kot so obrekovanje, ogovarjanje, obtoževanje in druge oblike slabega obnašanja, označeni kot absolutni krivci, medtem ko imajo žrtve absolutne vrline. V baladah so sankcijam enako podvržena zla dela, za katero se lahko zdi, da so storjena z nedolžnimi sredstvi (npr. s preklinjanjem ali žalitvami), kot tudi tista, kjer gre za hujše prestopke ali zločine. Ogrožanje seksualne čistosti žene in s tem tudi čast moža spada med zločine, ki jih balada deli tudi z drugimi ustnimi žanri (kot je npr. junaška pesem). Poleg tega preklinjanje in žalitve prav tako zaslužijo kazen, ker čim so izgovorjene, vedno dosežejo želeni učinek. Tako balade reda, kakor se imenujejo v hrvaškem jeziku, oziroma balade, ki urejajo medsebojne družinske in druge odnose, posamične individualne etike projicirajo v nadindividualni etični sestav in poskušajo ustvariti imaginarni red, ki se ne poudarja s splošno veljavno normo, pač pa s skupinskim občutkom za pravičnost. V teh baladah je postopku kaznovanja posvečena večja pozornost kot pa samemu zaostrovanju družinske krize v uvodu balade.¹¹

2. KAZNIVA DEJANJA ZOPER ČAST IN DOBRO IME V SLOVENIJI DANES

Ta se urejajo v *kazenskopravnem varstvu*, pri čemer gre za težja kazniva dejanja, izrecno določena v kazenskem zakoniku, izvršujejo jih sodišča. Kazensko pravo tako varuje temeljne vrednote družbe pred napadi, sankcije so vnaprej določene.

Slovenski *Kazenski zakonik* obravnava kazniva dejanja zoper čast in dobro ime (169. do 179. člen), kamor spadajo kazniva dejanja: razžalitev, obrekovanje, žaljiva obdolžitev, opravljanje in očitanje kaznivega dejanja z namenom za-

⁹ Sramotilno masko hrani Hrvaški zgodovinski muzej (Hrvatski povijesni muzej) v Zagrebu, fizični opis maske je na spletni strani <http://jagor.srce.hr/hpm/p0091002.htm> (25. 7. 2003).

¹⁰ Nena Židov, *Ljubljanski živilski trg. Odsev prostora in časa (1920–1940)*. Ljubljana, 1994, str. 126.

¹¹ Simona Delić, *Između klevete i kletve. Tema obitelji u hrvatskoj usmenoj baladi*. Zagreb, 2001, str. 46, 47.

ničevanja, poleg teh pa še kazniva dejanja sramotitve Republike Slovenije, sramotitev tuje države ali mednarodne organizacije in sramotitev slovenskega naroda in narodnih skupnosti.¹²

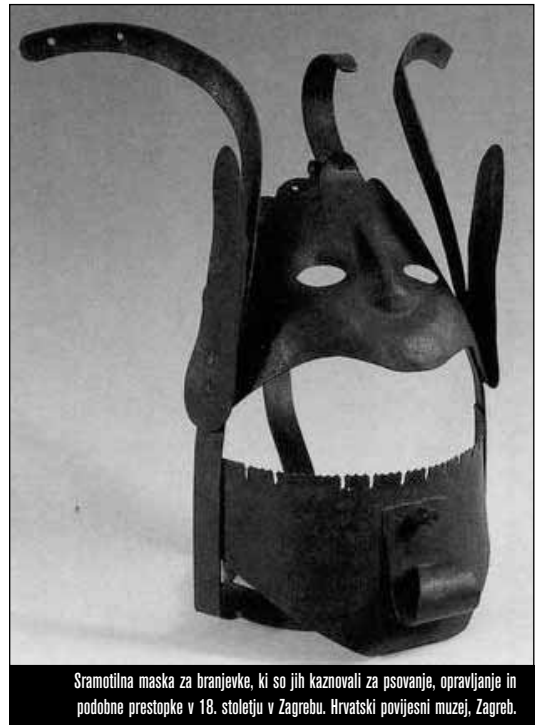
Pri *civilnopravnem varstvu* gre za tožbe posameznikov, zasebnikov, ki zahtevajo odškodnino, objavo popravka ali prenehanje ponavljanja spornega dejanja. Civilno pravo torej ščiti in obravnava posameznike, osebe.

Zakonski izraz oz. zveza čast in dobro ime zajema celostno zaščito moralnih vrednot, kvalitete in dostojanstva ljudi. Kot objekt zaščite

v kazenskem pravu je treba čast razumeti kot osebno pravico, kot sestavino človekovega dostojanstva, ki je lastna vsaki osebnosti, hkrati pa kot družbeno vrednoto. Družbena narava časti določa tudi njeno socialno odvisnost od obsega in vsebine zaščite. Iz tega razloga se napad na čast in dobro ime tudi ocenjuje objektivno, ne na podlagi subjektivnega doživljanja napada na čast. Predmet zaščite je torej objektivna čast, to je spoštovanje, ki ga človek uživa pri drugih, in ne subjektivna čast, to je lastno mnenje o sebi, čeprav je praviloma objektivna čast refleks subjektivne časti. Kaznivo dejanje zoper čast in dobro ime je dokončano, ko je vrednostna sodba oz. žaljiva trditev posredovana razžaljenemu ali tretji osebi. Pogoj pri tem je, da je ta sposobna razumeti smisel in vsebino izjave. Kaznivo dejanje zoper čast in dobro ime se stori naklepno, podana morata biti zavest o žaljivosti in hotenje, da se izjava posreduje. Ni pomembno, ali je storilec želel ali hotel razžaliti niti ali je drugi dejanje štel kot napad na svojo čast. Ocen o tem poda sodišče, pri čemer izhaja iz družbenega vrednotenja zaščite časti in ugleda.¹³

V *kazensko-civilni delitvi* je storilec odgovoren po kazenskem zakoniku, oškodovanec pa ga lahko tudi civilno toži za odškodnino.

Znotraj teh treh oblik poznamo dve vrsti sankcij: nadomestitvene (odškodnine) in povračilne (zaporna kazen).

Sramotilna maska za branjevke, ki so jih kaznovali za psovanje, opravljanje in podobne prestopke v 18. stoletju v Zagrebu. Hrvatski povijesni muzej, Zagreb.

¹² Prim. Mitja Deisinger, *Kazenski zakonik s komentarjem. Posebni del.* Ljubljana, 2002, str. 179–225.

¹³ Marko Šorli, Izbrana vprašanja iz poglavja o kaznivih dejanjih zoper čast in dobro ime. *Pravosodni bilten* 19/1998, št. 1–2, str. 17–18.

Pri tem se odvetniki in sodniki ukvarjajo predvsem z vprašanjem, ali je mogoče neko izjavo, trditev idr. spraviti pod to pravno normo. Tožba in kasneje sodba obravnavata neki historični dogodek, ki ga poskušata odvetnik v tožbi in nato še posebej sodnik v sodbi kar se da verodostojno rekonstruirati oziroma ugotoviti. To se v pravu imenuje ugotavljanje dejanskega stanja. Koliko tako ugotovljeno dejansko stanje ustreza resničnemu dogodku, ki se je nekoč v nekem določenem času in na nekem določenem kraju v resnici zgodil, je relativna zadeva. Odvisna je od spomina prič, od materialnih dokazov (listin), od tega, kdo laže in kdo ne, in od tega, ali sodnik pričam in strankam verjame ali ne. V kazenskem postopku se vsak sodnikov dvom šteje v korist obtoženega.

Ko je tako ali drugače ugotovljeno dejansko stanje, ga je treba spraviti pod določeno pravno normo, ki opredeljuje, npr. v kazenskem postopku, določeno kaznivo dejanje. Če manjka en sam znak v zakonu določenega kaznivega dejanja, kaznivega dejanja ni in je treba izreči oprostilno sodbo.

Primer: kaznivo dejanje obrekovanja stori tisti, kdor o kom trdi ali raznaša kaj neresničnega, kar lahko škoduje njegovi časti in dobremu imenu, čeprav ve, da je to, kar trdi ali raznaša, neresnično.

Če hočemo koga obsoditi za to kaznivo dejanje, mu moramo dokazati tri znake tega kaznivega dejanja, in sicer:

1. trditev mora biti *neresnična*,
2. trditev *mora škodovati časti in dobremu imenu zasebnega tožilca*,
3. tisti, ki to trdi, *mora vedeti, da je trditev neresnična*.

Če torej manjka en sam znak tega v zakonu natančno opisanega kaznivega dejanja, kaznivega dejanja obrekovanja ni.

V kazenskem postopku imamo opraviti z obtožbo, ki jo zastopa državni tožilec; pri bagatelnih dejanjih, kot so razžalitve, pa imamo namesto obtožnice zasebno tožbo, ki jo vlaga razžaljenec oz. zasebni tožilec sam ali z odvetnikom. Cilj kazenskega postopka je, da se ugotovi krivda in da se obdolženec, torej tisti, ki je zasebnega tožilca razžalil, kaznuje, v civilnem pravnem postopku pa se rešujejo razmerja med posameznimi sptimi subjekti. Pri tem tožnik (razžaljenec) zahteva odškodnino od žalitelja (toženca) za duševne bolečine (jeza, strah, sram itd.), ki jih je preстал zaradi izrečene žalitve. Torej: zasebni tožilec kazenskemu sodišču predlaga, da obdolženca kaznuje; tožnik pa od civilnega sodišča zahteva, da razsodi, da mu mora toženec plačati denarno odškodnino. Pri civilni pravdi ne gre za kazen, ampak za odškodnino, ki jo dobi tožnik (oškodovanec). Pri kazenskem postopku pa gre za kazen, ki jo (če je denarna) dobi država, zasebni tožilec pa ima le veselje, ker je nasprotnik kaznovan. Odškodnino za duševne bolečine oceni in odmeri sodišče, glede na trajanje, posledice itd. Npr. razžaljeni dobi manj, če ne spi, pa mu psihiater ni predpisal pomirjeval.

Nekateri odvetniki strankam odsvetujejo tovrstne civilne in kazenske tožbe in jim predlagajo, da v primeru, če so neresnice na njihov račun objavljene v medijih, kar je pogosto najbolj boleča varianta, uporabijo zakonsko pravico do zahteve za objavo odgovora. Navsezadnje je treba na prvo glavno obravnavo na sodišču čakati kakšni dve leti, ko javnost na razžaljenega že zdavnaj pozabi, odgovor prizadetega pa je na podlagi določil zakona o medijih objavljen že v naslednji številki medija oziroma v prvi naslednji oddaji. V življenju so seveda različne situacije. Obrekovanje ali opravljanje lahko povzroči pri ljudeh pekel v zakonski zvezi, lahko sproži tudi duševno bolezen. V takih primerih je včasih za dokaz resnice tožba nujna. Tovrstne tožbe v javnosti uporabljajo tudi znane osebe, npr. politiki, katerim je javno mnenje *conditio sine qua non* (pogoj, ki ga je nujno treba izpolniti).

V začetku osemdesetih let 20. stoletja je bilo na sodiščih ogromno kazenskih postopkov zaradi razžalitev, obrekovanj, opravljanj in podobno. Nato so sodniki pričeli pomen teh dejanj zmanjševati in so izrekli obsojenim nižje denarne kazni od stroškov, ki so jih morali plačati zmagovalci v teh procesih svojim odvetnikom. Tako so zasebni tožilci izgubili vsako veselje do tovrstnega tožarjenja in število zasebnih tožb je močno padlo.¹⁴

Pogosto so namreč sodišča tista, ki določajo mejo med dopustnim in prepovedanim, med 'sme se' in 'prepovedano je'. Sodišča imajo možnost, da v okviru zakonsko postavljenih pravil samostojno določajo merila, s katerimi bodo vrednostno napolnila pojme, kot sta na primer žaljiv namen ali negativna vrednostna ocena. Sodna praksa v našem prostoru sicer ni formalen pravni vir, toda pri odločanju o več enakih ali podobnih primerih ustvarja ustaljeno sodno prakso, ki je pomembna za razlago splošnih pravnih pravil in za njihovo uporabo.¹⁵

Z razvojem demokracije in z vse večjo svobodo tiska v začetku devetdesetih let, ko so se ljudje pričeli zmerjati tudi po medijih, je število kazenskih zasebnih tožb zopet pričelo naraščati, dokler niso vlagatelji ugotovili, da so praviloma vsi novinarji in drugi pisci zaradi zahtevnosti dokazovanja vseh znakov tovrstnih kaznivih dejanj (ali pa ker se sodniki bojijo novinarjev) oproščeni. V devetdesetih letih so ljudje tudi bolj ozavestili spoznanja o osebnostnih pravicah in bivši kazenski vlagatelji zasebnih tožb so ugotovili, da se bolj splača vlagati civilne tožbe zaradi posegov v osebnostne pravice do časti in dobrega imena, duševne integritete, do zasebnosti itd., dokler niso končno ugotovili, da slovenska sodišča priznavajo izredno nizke odškodnine. Tako so končno izgubili

¹⁴ Za pojasnila o kaznivih dejanjih zoper čast in dobro ime se zahvaljujem odvetniku dr. Petru Čeferinu. Pojasnila so del elektronske korespondence med Mojco Ramšak in Petrom Čeferinom z dne 29. 4., 5. 5., 14. 5. in 15. 5. 2004 in so navedena z njegovim dovoljenjem.

¹⁵ *Sodna praksa Vrhovnega sodišča*. Internetni vir (21. 5. 2004) <http://www.media-forum.si/slo/pravo/sodna-praksa>

veselje tudi do civilnih tožb in se sedaj pogosteje zatekajo k zahtevam za objavo odgovora, popravka itd. na podlagi zakona o medijih.¹⁶

V postopku tehtanja pravic in od velikega števila tožb, ki jih prizadeti vlagajo na okrožna sodišča, jih le malo pride v presojo Vrhovnemu sodišču. Pogosteje je moralo slovensko Vrhovno sodišče odločati o pravici do objave odgovora in popravka po Zakonu o javnih glasilih, kot pa o tem, ali dati prednost svobodnemu izražanju ali nagniti tehtnico na stran prizadetega. Razlog je predvsem v tem, da so se postopki tako imenovanih žalitvenih tožb najpogosteje končali že pred sodiščem prve ali druge stopnje, največkrat tudi v korist novinarja oziroma medija.¹⁷

Od trenutka, ko je vložena na sodišče zasebna tožba zaradi dejanja iz poglavja Kazenskega zakonika, ki se nanaša na kazniva dejanja zoper čast in dobro ime, pa do trenutka, ko je obtožena oseba tudi obsojena s pravnomočno sodbo, se marsikaj zgodi. Če sodišče ugotovi, da v očitnem dejanju ni mogoče najti vseh znakov kaznivega dejanja, izreče oprostilno sodbo. Zasebno tožbo zavrže, ker je morda prepozna, zadeva lahko tudi zastara, zasebni tožilec ne pride na sodišče, kar se šteje, da je tožbo umaknil, se pozabi pritožiti, stranki se poravnata in kazenski postopek je ustavljen, zasebni tožilec zasebno tožbo umakne itd. Skratka lahko pride do cele vrste dogodkov, ki so sankcionirani v zakonu o kazenskem postopku, zaradi česar pride do osipa.¹⁸

Med alternativnimi načini reševanja sporov je posredovanje sodišča, ki ga od začetka leta 2001 uspešno izvajajo na okrožnem sodišču v Ljubljani v okviru programa za hitrejšo reševanje sodnih zaostankov. Strankam za rešitev njihovih sporov ponujajo alternativne načine reševanja sporov. Eden takšnih je tudi mediacija oziroma posredovanje sodišča, pri čemer nevtralna tretja oseba – mediator – strankama pomaga pri iskanju sporazumne rešitve njunega spora. Postopek je prostovoljen, hiter, zaupen in za stranke brezplačen ter ne vpliva na morebitni kasnejši postopek med strankama na sodišču. To vodi k rešitvam, ki niso le cenejše in hitrejšo, temveč bolj prilagojene različnim interesom strank. Mediatorji, ki vodijo postopke, so sodniki, odvetniki in drugi pravniki, v postopke družinskih mediacij pa vključujejo socialne delavce in strokovnjake za komunikacijske in pogajalske tehnike. Ljudje so posredovanje sprejeli, kar kaže število uspešno rešenih sporov. V več kot polovici primerov se posredovanje sodišča konča uspešno – s poravnavo ali umikom tožbe.¹⁹ Za primere, kjer se ljudje tožijo zaradi razžalitve časti, je število poravnav za zdaj zanemarljivo majhno.

¹⁶ Elektronska korespondenca Mojce Ramšak in Petra Čeferina, 14. 5. 2004.

¹⁷ *Sodna praksa Vrhovnega sodišča*. Internetni vir (21. 5. 2004)
<http://www.media-forum.si/slo/pravo/sodna-praksa>

¹⁸ Elektronska korespondenca Mojce Ramšak in Petra Čeferina, 19. 5. 2004.

¹⁹ B. M. V., Mediacija se je utrdila. 24 ur, Pop TV, 13. 6. 2002. Internetni vir (17. 5. 2004)
http://www.24ur.com/naslovnica/slovenija/20020613_2009863.php

3. RAZLOGI, ZAKAJ DISKRETNE NEDISKRETNOSTI POSTANEJO NEDISKRETNE NEDISKRETNOSTI – PRIMER IZ PODEŽLSKEGA OKOLJA

Sodni spisi, ki so bili glavni vir za zadevno študijo primera, so v etnologiji popolnoma prezrti, in kolikor mi je znano, še niso bili uporabljeni kot primarno empirično gradivo.²⁰ Kar se mi je na začetku, ko sem jih prvič prelistavala, zdelo zagonetno, neverjetno, nepojmljivo in celo groteskno, se mi je odstrlo v svoji globini, ko sem iz njih uspela rekonstruirati desetletje in pol trajajoče spore v celotni vaški skupnosti. V sodnih spisih sem ob konkretnih retoričnih izražanjih (besedah, frazah, zgodbah, namenoma zamolčanih zgodbah) iskala tudi kontekste in druge sledi, ki so dajali vpogled v to, kar se je dogajalo navzven in v glavah vaščanov. Zgodbe, ki jih razkrivajo sodni spisi, namreč prav silijo k vprašanju: kako ljudje sploh vedo za take intimne podrobnosti drugih vaščanov; zakaj se neprenehoma vzajemno opazujejo? Možni odgovori so reprezentativen zgled za razumevanje opravljanja in obrekovanja v izoliranem krajevnem in družbenem okolju.

3. 1. Vas: Ppogled od daleč

Vas, ki je ne morem in ne smem imenovati, leži v redkeje naseljeni, gospodarsko slabše razviti in do 90. let 20. stoletja demografsko ogroženi slovenski pokrajini. Ker so se dogodki, ki jih opisujem, resnično zgodili, zanjo ne uporabljam niti psevdonima. Imenujem jo kar vas, prebivalce pa vaščane, ker je to bolj nevtralnno. Dogajanje, ki ga opisujem od leta 1970 do 1986, bi se lahko podobno razpletalo in zapletalo tudi v kaki drugi vasi s podobnim geografskim, ekonomskim, izobrazbenim, družbenim idr. ustrojem.

Izoliranost oz. odmaknjenost vasi, ki je vaščani niso mogli preseči, dokler niso postale povezave s svetom pogostejše, to je dokler se niso začeli zaposlovati v manjših industrijskih obratih v bližini ali v glavnem mestu, je močno vplivala na vsakdanje življenje in medsebojna razmerja. Poleg tega so bili pomembni še drugi dejavniki, med njimi so bili najpoglavitejši skromne možnosti za preživljanje, ki niso zagotavljale primerne ekonomske varnosti, nizka, komaj osnovnošolska ali nedokončana osnovnošolska izobrazba vaščanov, oddaljenost od krajev s potencialno zaposlitvijo, nedostopnost zaposlitve za ženske, alkoholizem in tesna sorodstvena povezanost večine vaščanov. Preučevana vas spada na območje, kjer je bil še leta 1981 po popisu prebivalstva delež kmetijskih

²⁰ Druge sodne vire, npr. zapuščinske spise, sta v svojih raziskavah noše obravnavala Angelos Baš in Marija Makarovič. Obravnave obrekovanja na podlagi sodnih virov iz tujine pa že obstajajo, npr. Gina Hames, *Maize-beer, gossip and slander: female tavern proprietors and urban, ethnic cultural elaboration in Bolivia 1870–1930. Journal of Social History 37/2003, št. 2.* V omenjenem članku je avtorica preučila več kot 300 tožb v zvezi z obrekovanjem, opravljanjem in lažjimi telesnimi poškodbami med prodajalci koruznega piva, ki so se v letih 1870 in 1930 integrirali v urbano okolje Sucre v Boliviji.

zemljišč 41–51% in ki je imel največji delež kmečkega prebivalstva v Sloveniji, ki se je gibal od 11 do 21 %. Navedeni družbeni dejavniki so pomembno vplivali na naravo in količino opravljanja ter uveljavljanja statusa v vasi.

Statistični podatki povedo, da je vas po ljudskem štetju leta 1961 štela 158 prebivalcev, 37 hiš oz. gospodinjstev, 108 kmetov, da je vas gručasta in leži v plitvem, vrtačastem in kamnitem dolu. Pet hiš je bilo v začetku 60. let še kritih s slamo in v njih so še kuhali v peči. Na obrobju vasi so bili redki hrastovi gozdovi, ki niso nudili znatnih dohodkov, in senožeti. Prebivalci so se preživljali s prodajo krompirja, pridelovali so žito za domače potrebe, redili so govedo – ponekod so živino še pasli, dodaten zaslužek so dobili s prodajo gob in zelišč, ob dobrih letinah so prodali manjše količine jabolk, pozimi so izdelovali zobotrebce. Nekateri vaščani so imeli nekaj vinogradov. Do leta 1974, ko so dobili vodovod, so pili kapnico.²¹ Samozadostna vaška skupnost in kmečka gospodinjstva, ki so se morala zadovoljiti z nizkim zaslužkom od prodaje pridelkov, izdelkov in deloma nabiralništva, se je začela odpirati konec 60. let, ko so vaščani začeli iskati dodaten vir dohodkov in se zaposlovati v glavnem mestu. Precej moških se je dnevno vozilo na delo v slabih 60 km oddaljeno tovarno vodnih turbin, kjer so si popravljali življenjsko raven z zaslužki za nekvalificirano ali nižje kvalificirano delo. Možnost, da so se lahko dnevno organizirano peljali na delo in nazaj, je ta del podeželja ohranila naseljen. Nekaj vaščanov je bilo zaposlenih v bližnjem kraju, ki je bil od vasi oddaljen 2 kilometra. Tam so bili tudi najbližja štirirazredna podružnična šola, gostilna, župnišče, prostovoljno gasilsko društvo, krajevna skupnost, kasneje pa tudi avtoservis in trgovina z železnino. Najbližje večje upravno središče je bilo od vasi oddaljeno 30 kilometrov. V začetku 21. stoletja je vas štela okoli 50 gospodinjstev, nekaj vaščanov je doma odprlo tudi zasebna podjetja: frizerstvo, tekstilno dejavnost, špedicijo, opekarstvo.

Delitev dela, kjer je bil mož zaposlen zunaj kmetije, žena pa je delala na kmetiji in je bila zanjo odgovorna, ko moža ni bilo doma, je zelo pomembna za razumevanje narave sporov v vasi. Ženske so namreč prevzele poleg vlog matere, žene in gospodinje še vlogo gospodarice posestva ne glede na formalno lastništvo zemlje. Zaradi kopičenja in spremembe vlog so se v marsičem spremenila tudi razmerja moči v vasi. Z dnevnimi migracijami moških se je na videz tudi zmanjšala dejanska razdalja med krajem zaposlitve in bivanja, s tem pa tudi socialna razdalja, saj so moški domov prinašali informacije, ki bi bile članom gospodinjstva, ki so delali doma, sicer nedostopne. Na ta način so se počasi začele preoblikovati tudi vrednote kmečkega okolja, v katere so se vpletle vrednote in stališča mestnega okolja.

²¹ *Krajevni leksikon Dravske banovine*. Ljubljana, 1937; *Krajevni leksikon Slovenije, 2. knjiga. Jedro Slovenije in njen jugovzhodni del*. Ur. Roman Savnik. Ljubljana, 1971.

3. 2. Viri in pojasnitev razlogov za njihovo anonimnost

Glavni vir za rekonstrukcijo dogodkov oz. sporov v tej vasi so sodni spisi iz arhiva pristojnega sodišča, ki mora tudi ostati neimenovano, kakor so neimenovani tudi dodatni ustni viri.

Sodni spisi so sestavljeni vsaj iz treh delov: iz obtožnice, zapisnika zaslišanj prič na sodišču ter iz sodbe z obrazložitvijo oz. utemeljitvijo. Temu so priloženi še drugi dokumenti in dokazi, ki dodatno pojasnjujejo okoliščine kaznivega dejanja (policijski zapisniki, zdravniška potrdila o poškodbah, mnenja psihiatrov, mnenja krajevne skupnosti, socialne službe, mnenja v sodnih primerih nezaslišanih vaščanov).

Sporna govorna dejanja z minimalnimi okoliščinami so razvidna iz prvega dela sodnih spisov, iz obtožnic. Pogosto so se ta dejanja zatrdila še v zapisnikih prič in zagovorih obtoženih, kjer so bile ponovno navedene dobesedne izjave, a s širšimi konteksti. Sodni spisi se sklenejo s sodnim sklepom, z zgoščeno analizo kazenskega procesa. Celoten kazenski proces verodostojno odsluži družbene mehanizme, ki so pripeljali do kazenskega postopka, in plastično izpostavi nesprejemljivo ravnanje.

Zapisniki in zagovori prič, etnološko najzanimivejši in tudi najobširnejši del sodnih spisov, so urejeni v skladu s pravno terminologijo, da bi uredili pogosto zmedene in nasprotujoče si izjave prič.²² V procesnem govoru so priče običajno izpovedale mnogo več, kakor je sodišče od njih zahtevalo, in so neposredno ubeledile stanje v vaški hierarhiji ter izpovedale, kakšne so bile napetosti med sprtimi skupinami. Tudi če so se delno ali popolnoma oddaljile od resnice, so s tem utemeljevale svoja prepričanja in opisovale medsebojne odnose ter razmerja moči v vasi. Pri tem so se pogosto sklicevale na čast. Poleg tega so v zapisnikih zaslišanj tudi prizori iz sodne dvorane, ko je moral sodnik miriti sprte strani, jih utišati ali koga odstraniti iz dvorane. Opisana je tudi moteča verbalna in neverbalna komunikacija nasprotnih strani v času pričanja, npr. žuganje, grožnje, zaničevanje, posmeh, izkazovanje trenutnega zmagoslavja, izražanje škodoželjnosti, npr. s 'strganjem korenčka', psihofizično stanje prič, kot npr. alkoholiziranost ipd.

V sami vasi nisem bila. V konkretnem primeru se namreč ne bi mogla in smela sklicevati na vire iz arhiva sodišča, samo terensko delo pa bi tudi ne moglo biti neopaženo, s čimer bi postalo metodološko načelo anonimnosti, zasidrano na etiki raziskovanja, nerelevantno. Ker je od dogodkov, ki jih obravnavam, preteklo že precej časa, bi bila tudi verjetnost, da bi dobila stvarnejše podatke, manjša.

Da bi ljudje, prebivalci te vasi, ostali neprepoznavni, nikjer ne navajam njihovih pravih imen, podatkov o rojstvu, sorodstvu, premoženjskem statusu, izo-

²² Npr. na vprašanje sodnika o ..., priča izpove: "..."

brazbi, poklicu ali kazenskih dosjejih. Pravzaprav sploh ne navajam nobenih imen, razen dvakrat, a še takrat sta imeni izmišljeni in sem ju uporabila zato, da bi bolj plastično orisala naravo besednih in fizičnih spopadov med vaščani.²³

Kadarkoli se v znanstvenem, umetniškem in drugem delu uporabi resničen dogodek, je ta nujno povezan z določenimi osebami. Zato je odločilno, da je pristop pri opisovanju dogodkov tak, da je podano ravnotežje med ustavnimi pravicami, ki pri tem nujno pridejo v kolizijo. Gre za kolizijo med svobodo izražanja in svobodo znanstvenega in umetniškega ustvarjanja na eni strani ter varstvom osebnostnih pravic na drugi strani. Med obema bregovoma moramo zato nujno z ustreznim načinom in v zadostni meri vzpostaviti ravnovesje.

Ta pozicija, ki predvideva, da je identifikacija raziskovanega okolja in ljudi škodljiva, ker vdira v zasebnost ter da lahko raba psevdonomov in drugih anonimnostnih tehnik prepreči razpoznavnost, je težavna, nasprotuje uveljavljenemu in klasičnemu načinu dela v etnologiji ter zato zahteva temeljit metodološki premislek. Ta mora ujeti ravnotežje med ohranitvijo vitalnih, enkratnih ter verjetnih vidikov vsakdanjega življenja na eni strani, na drugi pa ne sme izpostaviti udeležencev. Jasno, da tudi popolno zakritje identifikacijskih znakov lokacije in oseb ne more povsem preprečiti, da vpletenih bližnji ne bi prepoznali po njim lastnem obnašanju ali značilnih družbenih vlogah. Anonimnost je dobra zaščita pred razkritjem samo toliko časa, dokler ljudi ne zanima, kaj je o njih napisano (če zvedo, da je napisano).

Šibkost anonimnosti se pokaže tudi pri dajanju psevdonomov lokaciji, ker si je nekoliko težje zamisliti, zakaj bi jo ta sploh potrebovala. Vloga anonimizacije prostora je v dodatnem varovanju ljudi, ki na tem prostoru živijo.²⁴ Ta pozicija je bila v slovenski etnologiji že uporabljena v 70. in 80. letih 20. stoletja v raziskavah, ki so med drugim obravnavale vzroke alkoholizma in samomora, pri tem so tako pripovedovalci kot naselje ostali neimenovani, ali v kompleksnejših monografskih študijah, kjer je bil kraj prikrit z izmišljenim imenom. V vseh primerih je bila navedena samo regija, ne natančna lokacija.²⁵ Tudi v mojem primeru je bila anonimnost lokacije, a tudi regije nujna, saj sem vas izbrala zato, ker je po številu in naravi opravljanja, obrekovanja ter žalitev izjemna. Narava sporov v tej vasi je resda običajna in do neke mere pričakovana za podeželsko okolje, nenormalna je le njihova količina in vztrajnost vaščanov, da v

²³ Gl. pogl. 4.4 Omembe obrekovanja in opravljanja v strokovni literaturi in drugih (ne)objavljenih virih.

²⁴ Prim. Jan Nespor, Anonymity and Place in Qualitative Inquiry. *Qualitative Inquiry* 6/2000, št. 4, str. 546–569.

²⁵ Marija Makarovič, "Neposredno opazovanje z udeležbo kot ena izmed metod etnološkega raziskovanja alkoholizma na vasi." *Etnologija in sodobna slovenska družba*. Brežice 1978, str. 118–123; Ista. "Zdravstvena kultura ob zgledu dolenske vasi." *Slovenski etnograf* 31/1983–87 (1988), str. 9–30; Robert Gary Minnich. *The homemade world of Zagaj: an interpretation of the "Practical life" among traditional peasant-farmers in West Haloze – Slovenia, Yugoslavia*. Bergen 1979.

njihova razmerja posega zunanji razsodnik. Na območju pristojnega sodišča, kjer sem zaprosila za vpogled v arhivske sodne spise, obstaja le še ena vas, ki ima tolikšno število primerov kazenskih in civilnih tožb zaradi pravne kategorije žalitve časti. V drugih naseljih, od koder prihajajo tovrstne tožbe, gre za spore z mnogo manjšim številom obdolženih ali vpletenih, in za spore, ki se ponavadi razrešijo v krajšem času.

Dvojna anonimnost, ki sem jo uporabljala, in strateško brisanje vseh prepoznavnih informacij se je navsezadnje izkazala kot dober ilustrativen primer, kako takšna praksa pripomore k širši relevantnosti navedb in ugotovitev o dogajanju v vasi. Ugotovitve o lokalnih posebnostih so namreč postale z anonimizacijo bolj univerzalne, kot tiste, ki so (še) vpete v konkreten prostor. Po premisleku sem se odločila, da razkrijem le čas, opisno tudi samo regijo, a nikakor ne z imenom. Brez teh nujnih uvodnih pojasnil bi primer le preveč lebdel v zraku.

S prikritjem glavnih identifikacijskih znakov vpletenih se je izkazalo, da je opisana dinamika dogajanja in obnašanja (lahko) mnogo bolj aplikativna za katerokoli okolje s podobnimi značilnostmi, saj moramo pri anonimnosti dogodke, ljudi, ustanove in lokacije označiti kot splošne kategorije (npr. srednja šola, gostilna, planina, reka ...), ne s konkretnim lastnim imenom.

Ob upoštevanju sodnih spisov iz arhiva od leta 1970 do 1986, ustnih virov, naključnega opazovanja in opazovanja z udeležbo na javnem zaslišanju prič iz vasi leta 2004 sem uspela izrisati študijo primera, ki tematizira in kvalitativno obdela obrekljivo, opravljivo in žaljivo vedenje v manjši, odmaknjeni vaški skupnosti.²⁶

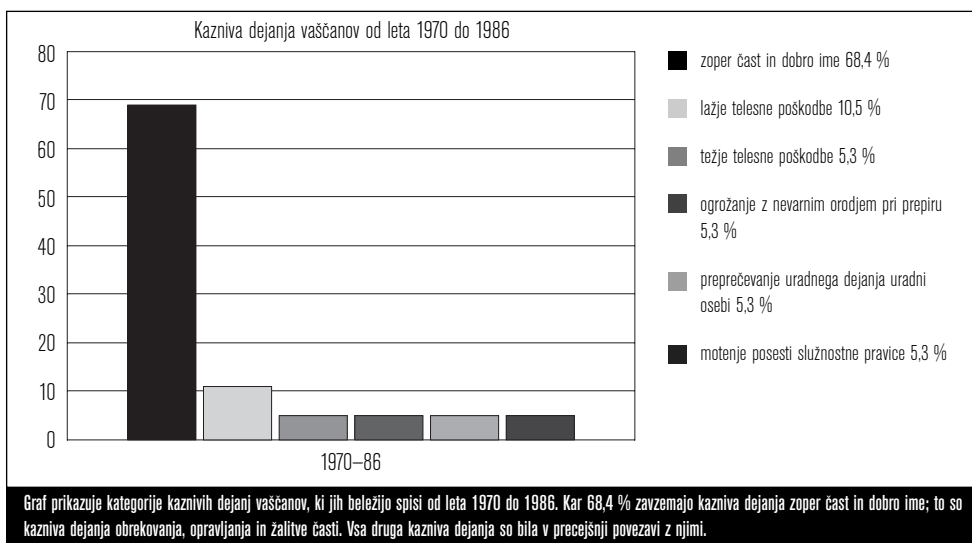
3. 3. Spori v vasi: Pogled od blizu

V vasi so v začetku 70. let vladale izjemne razmere, ker so kronično zaskrbljeni vaščani uveljavljali svoj družbeni status pretežno z opravljanjem, obrekovanjem in žalitvami. Za precej vsakodnevnih žalitev so na pristojnem okrajnem ali celo okrožnem sodišču poskušali iztožiti povrnitev nastale nepremoženjske škode, to je škode v obliki duševnih bolečin zaradi razžalitve dobrega imena in si s tem spet pridobiti občutek moralnega zadoščenja, ki naj bi učinkoval kot protiutež pri omadeževani časti in ugledu. S tem so vaščani potrjevali ohranjanje sistema vrednot, v katerem imata oškodovančeva subjektivna in objektivna telesna ter duševna integriteta pomembno mesto.

Pripovedi o drugih so bile pogosto javno dramatizirane in v njih so vaščani dajali duška svojim strahovom. Na eni strani sprtih strani se je nahajala kveru-

²⁶ Podobno študijo s sorodnimi viri iz arhiva Tretjega Rajha in brez kakršnega koli opazovanja z udeležbo je napisala Vandana Joshi, *The 'Private' became 'Public': Wives as Denouncers in Third Reich*. *Journal of Contemporary History* 37/2002, št. 3, str. 419–435.

lantska²⁷ družina, na drugi strani vsi drugi vaščani. Prepirljiva zakonca in njuni najbližji sorodniki so imeli nenehne spore na sodišču zoper vse vaščane. Verjetno je bilo ozadje spora v tem, da je občina tej družini dodelila zaplenjeno premoženje vaškega emigranta, s čimer se nekateri posamezniki niso strinjali. Ti so naščuvali druge, zato so bile razmere v vasi take, da so bili na dnevnem redu prepiri, občasno tudi telesne poškodbe in druga kazniva dejanja. Omenjena zakonca in njuna najozlja družina so na sodišče v 70. letih vložili ali pa so bili toženi najmanj dvajsetkrat, in vsi ti številni kazenski in civilni postopki so imeli samo negativne posledice za celoten položaj v vasi. Približno 10 % vaščanov je bilo v tem času bodisi obravnavanih zaradi kršitev zoper čast in dobro ime, za povzročitev lažjih in težjih telesnih poškodb, zaradi ogrožanja z nevarnim orodjem pri prepiru, preprečevanja uradnega dejanja uradni osebi ali pa so zaradi posledic kaznivih dejanj skušali iztožiti odškodnino. Skoraj vsi odrasli vaščani pa so bili bodisi v tem ali onem sporu poklicani na sodišče kot pričé.

V omenjenem času se je večina vaščanov pogosto opijala in takrat so bili nekateri še posebej agresivni, takrat je prišlo do sporov in preteпов, ki so jih pozneje deloma obžalovali, ker so si bili v vasi precej v sorodstvu in so to potem uredili sami med sabo.

Vaščani, ki so medsebojna razmerja urejali prek sodišča in so bili rojeni pred drugo svetovno vojno, so imeli nizko formalno izobrazbo z nedokončano os-

²⁷ Iz angl. quarrel, fr. querelle, lat. querela, pritožba zoper nekoga, zlasti javna obtožba, ki je vzrok za izbruh jeze ali nasilnega prepira. Kverulant je nergač, prepirljivec in sitnež, ki ni z ničemer zadovoljen, oseba, ki se pritožuje čez ravnanje drugih, je prepričana, da trpi krivico, zato se spušča v neskončne pravde.

novno šolo. Večina jih je imela končane štiri, pet ali dva razreda osnovne šole, dve ženski pa v šolo nista hodili, a sta bili pismeni. Njihovi nasledniki, ki jih tudi obravnavajo spisi zaradi podobnih kaznivih dejanj, so končali osnovno šolo, nekateri tudi poklicno ali pa so se poklica priučili. Vsi so bili Slovenci in državljani SFRJ.

Narava obtožb, žalitev, opravljanj in obrekovanj v vasi med ženskami je največkrat namigovala na nedovoljena spolna razmerja z drugimi moškimi v vasi ali izven nje, na meje zemljiških parcel, uporabo služnostnih poti, na že pravnomočne sodbe iz prejšnjih let ali na trenutne obtožnice, slučajni spori so bili redki. Zmerjanje zaradi spolne razuzdanosti je imelo pri ženskah vsaj dva motiva. Pri prvem je šlo za zavist, ki je izvirala iz nezadovoljivega spolnega življenja v lastnem zakonu, pri drugem pa za pritajen strah, da se kri v vasi ne bi preveč pomešala. V nobenem primeru obtožnice zaradi žaljivega vedenja niso bile vložene proti zakonskim partnerjem.

Ker so se moški konec 60. let začeli zaposlovati izven vasi, v mestu, je bilo njihove aktivnosti težje zasledovati, zato so bili manjkrat tarče opravljanja in vaške kontrole kot ženske.²⁸

Če se spori v vasi niso razrešili z medsebojnimi razgovori, so se gotovo s pestmi in orodji kot so lopate, sekire, motike, vile, metle ipd. Iz sodnih spisov razberemo, da so bila za pogosta obtoževanja v zvezi s prešuštvom krive neurejene družinske razmere, zlasti alkoholizem, ljubosumje, zavist ter hujše psihične motnje. Hkrati pa je bila takšna dejavnost tudi oblika zabave, ki je inducirala razpoloženje vseh prebivalcev v vasi in nemalokrat vplivala tudi na življenja ljudi iz okolice. Na podeželju je bila namreč še v osemdesetih letih najbolj splošna neformalna oblika pritožnih aktivnosti izmenjava informacij s sosedi v neformalnih pogovorih. Opravljanje in obrekovanje sta v okoljih, kjer 'se nič ne dogaja', nadomestilo za pomanjkanje zabave in iger v vasi. Izmišljevanje vedno novih iger, kjer se razkrivajo intimne skrivnosti ter se tem dodajajo novi elementi, nima namena imeti kakih hujših posledic za tarče, je le igra, in ko se ene naveličaš, si izmisliš novo. Veselje do dodajanja, odvzemanja ter izkrivljanja resnice je avtorjem bržkone vzbujalo občutek veselja in užitek ustvarjalnosti.

Zato je imela v majhnem in dokaj zaprtem vaškem okolju ponavljajoča dejavnost opravljanja, obrekovanja in žalitev funkcijo izražanja pripadnosti skupini, hkrati pa je bila eden od načinov urejanja medsebojnih odnosov in razporeditve moči. Opravljanje, obrekovanje in celo škandal so povezovali skupnost na več načinov. Prvič, ustvarjali so skupno zgodovino članov skupnosti, drugič,

²⁸ Prim. John. F. Szwed, *Gossip, Drinking and Social Control: Consensus and Communication in a Newfoundland Parish*. *Ethnology* 5/1966, str. 436.

nobena skupina ni ostala popolnoma nerazločna, kar je omogočilo pridobivanje družbenega statusa tekmovalnim posameznikom in klikam. Prizadevanje za doseglo boljšega družbenega statusa se je vedno odvijalo v okviru splošnih vrednot skupine. Tako so vaščani z živahno obrekljivo in opravljivo dejavnostjo pravzaprav poudarjali smiselnost medsebojnih odnosov in označevali pomembne dogodke ter – paradokсно – ustvarjali red in skladnost med naključnimi vsakodnevnimi pripetljaji.²⁹ Vse, kar je bilo med vaščani predmet obrekovanja in opravljanja, vse verzije in interpretacije resničnih dogodkov, vse to so bili dejansko poskusi vzpostavljanja zamišljenega reda, ki so ga v procesu opravljanja in obrekovanja komentirali, spopolnjevali in z njegovo pomočjo sklepali o moralnih posledicah resničnih ali izmišljenih dejanj drugih. To pove, da vaščani niso ravnodušno sprejemali za vaško okolje nesprijemljivega vedenja. Način, kako so si izmenjavali te informacije, kako so jih ponavljali, spreminjali, komu so jih posredovali, kaže, da ožjega okolja niso mogli humanizirati in urediti na silo. Izmenjava informacij se namreč ni izvajala v diskretnosti njihovih hiš, ampak na prostem, kar se da glasno in nediskretno ter pred čim več poslušalci ali vsaj pred pričami. Zasebne skrivnosti so najprej postale kuhinjske diskretne nediskretnosti, o čemer sodni spisi jasno nimajo kaj poročati, kasneje pa so postale obča last, postale so vaške nediskretne nediskretnosti. Na ta način so bili vaščani sami sebi medij in govorice so dosegle tudi tiste ljudi, ki niso bili neposredno vpleteni, so jih pa vseeno sporočali naprej, če so bile novice smešne ali neumne, čeprav vanje niso verjeli. Tisti ali tista, ki je imel informacije o (domnevem) prepovedanem zasebnem življenju vaščanov, je imel moč. Če teh informacij ni imel, si jih je izmislil. S posedovanjem in razširjanjem teh informacij se je hotel okoristiti in uveljaviti na škodo sovaščanov. Pri tem so nekdanji najboljši prijatelji ali prijateljice postali sovražniki. Moč, ki jo je po njihovem mnenju prinašalo tovrstno urejanje odnosov, je bila škodljiva in razdiralna za vaško skupnost. Kljub temu je bilo pri nekaterih vaščanih hlepenje po moči in uveljavljanju svojega 'prav' močnejše.

Opravljanje ni bilo samo sredstvo za pridobitev informacij o sovaščanih, pač pa tudi večšina, s katero so pregledovali stališča vaške skupnosti. Opravljanje so vaščani uporabljali, da bi dognali, kakšno je javno mnenje, ter da bi vplivali na druge.³⁰

Vaško nadzorovanje morale se je izvajalo z opravljanjem, obrekovanjem in žalitvami ter strahom pred njimi. Vaške opravljive celice, posamezniki ali

²⁹ Prim. Max Gluckman, *Gossip and Scandal*. *Current Anthropology* 4/1963, št. 3, str. 313; Krista Van Vleet, *Partial theories on gossip, envy and ethnography in Andes*. *Ethnography* 4/2003, št. 4, str. 492.

³⁰ Prim. John. F. Szwed. "Gossip, Drinking and Social Control: Consensus and Communication in a Newfoundland Parish." *Ethnology* 5/1966, str. 435.

manjše gruče, so poročale, obsojale, sumničile in se posmehovale posebnostim sosedov, hkrati pa so bile klike in posamezniki previdni, da se sami ne bi ujeli in postali predmet splošnega roganja. Opravljanje in škandali so skupnost deloma držali skupaj, ker so varovali njeno moralo, hkrati pa so v vasi povzročali izredna stanja. Vaško opravljanje je omogočalo medsebojno kontrolo klik in pozornosti lačnih posameznikov.

Vaške opravljive in obrekljive zgodbe o spolnem življenju sosedov ne odkrivajo podrobnosti praktičnih izvedb spolnih aktov, pač pa izrekajo družbene uzakonitve o spolnem življenju. To izrekanje in njegovo ponavljanje imata izzivalno in informativno nalogo, hkrati pa razkrivata razmerje moči med vaščani,³¹ ki so svoje, sicer pičle zmožnosti javnega nastopanja, prelivali v zgodbe in si s tem poskušali pridobiti prestiž, ker so nekaj 'vedeli'.

Tako v prvih sodnih spisih, ki se nanašajo na to vas, beremo, da je sedem-inšestdesetletna obtoženka, gospodinja, pismena, a brez osnovne šole, marca 1970 v vasi razžalila sosedo, ko jo je imenovala s "prasico, kurbo, kuzlo in umazanko". Nato je ista maja 1970 pred žensko pričo trdila, da je sosedo "umazana in ima razmerje z dvema moškima". Slednja ji ni ostala nič dolžna in ji je maja 1971 vrnila z žaljivimi besedami: "Starka siva, kmalu boš spet šla na sodišče." To je namigovalo na njeno zgodovino žalitev časti. Prva obdolženka je v svojem zagovoru pred sodiščem priznala, da je res žalila in opravljala sosedo pol leta, a to le zato, ker ji je ta prevzela moškega, ki sedaj hodi k njej, ker je mlajša, prej pa je hodil k obdolženki. Tudi na sodišču se ni mogla brzdati in je vztrajno ponavljala iste žaljivke. V tem primeru je bilo zanimanje za spolne vidike življenja mlajše vaščanke kompenzacija, pri kateri je bilo načenjanje spolnih tabujev zamenjava za lastno spolno neaktivnost. To je razvidno iz samega priznanja obtožene ter iz pričanja enega od domnevnih ljubimcev mlajše vaščanke, ki je bil vsaj toliko presenečen in ogorčen kot njegova domnevna ljubica in je na sodišču debelo gledal, kako neki sta ga mogli vplesti v vse to, ter tudi zanikal obstoj intimnega razmerja z mlajšo vaščanko.

Nenehni posestni spori in obtoževanja zaradi prešuštva in namigovanja na medsebojna intimna razmerja v vasi so dosegli višek vsaj dvakrat. Prvič avgusta in septembra 1971 zaradi posestnega spora med dvema družinama, ki je prerasel v take razsežnosti, da so se skoraj vsi vaščani razdelili v dva tabora in so bili med seboj skregani. Skrajno napeto ozračje med sprtima strankama, njihova močna osebna prizadetost in zavzetost je prišla do izraza v kazenskem postopku, ko je ena vložena tožba sprožila plaz tožb med strankami, in sicer za kazni-

³¹ Prim. Maggie Cummings, Mary Lee-Mulholland. "Kiss and Tell. Gossip, Rumors and Buzz of Sexuality." *Anthropology News*, april 2004, str. 16.

va dejanja obrekovanja, opravljanja, ogrožanja z nevarnim orodjem pri prepiru, in sicer s sekiro, ter lahkih telesnih poškodb. Tako je štiridesetletna gospodinja, pismena a brez osnovne šole, avgusta 1971 v vasi trdila o sosedu, da *“je priznal, da je lagal na sodišču kot priča”*. V istih časovnih in krajevnih okoliščinah je trdila, da *“Pepa Samevca uživa”*.³² Ista je v vasi skupaj z možem govorila, da je zasebni tožilec *“pred dvema letoma ležal pri ciganki”*. Nato je ista septembra 1971 v vasi skupaj z možem napadla sosedo, nato sta jo z rokami pretepala po glavi in obrazu, zaradi takšnega njenega ravnanja pa je utrpela lažji pretres možganov, udarnino na levi strani glave, udarnino na levem očesu in odrgnino nosu. Kljub temu jo je slednja udarila po glavi tako, da je padla po tleh, jo ležečo na tleh še dvakrat udarila po glavi in brcala v levo nogo, ter ji prizadejala udarnine ter podplutbe levega stegna. Čez mesec, oktobra 1971, je prepirljivkina sorodnica iz vasi razžalila drugo sosedo s tem, da ji je rekla *“kurba, da sta tudi njeni hčerki kurbi, da je zasebna tožilka velika kurba, hčerki pa sta mali kurbi”*; v istih časovnih in krajevnih okoliščinah je trdila pred pričama, da *“se zasebna tožilka vlačí s Poldetom”*;³³ nato je nekaj dni kasneje pred svojo hišo pred dvema miličnikoma s postaje milice trdila, da *“zasebna tožilka ni šla sama po milico, ampak je za to najela kurbirja”*. Podobne žaljive besede je izrekel tudi mož obtožene, ki je malo pred tem dogodkom vinjen peš prihajal iz bližnjega naselja ter vpil *“auf!”*. Na glavni obravnavi sta obdolžena zakonca z medklici vpila, da je sosedo večkrat rekla obdolženi *“kurba”*, kot obratno, mož obdolžene je prvo obravnavo spremljal očitno vinjen, drugo pa s posmehom in grobostjo ter grozil po razglasitvi sodbe.

Poleti 1972 sta se sosedí, ki sta bili v sporu zaradi neurejenih mej med posestvi, besedno in fizično spopadli, povod pa je bila okoliščina, da je ena od njih s snaho odstranjevala oz. pospravljala pesek s poti med obema hišama. Pri tem dogodku so bile vse tri lažje telesno poškodovane. Ena od njih, enainštiridesetletna sosedá, je izzivala in hodila po pesku ter ga razmetavala in v triinšestdesetletno sosedo in njeno snaho vrgla za dlan debela kamna z ostrimi robovi, nato jo je starejša v povračilo z lopato dvakrat udarila po hrbtu in glavi.

Ista vaščanka, ki je v omenjenem primeru razmetala in metala kamenje, ter njen mož sta marca leta 1977 motila sosedo v zadnji mirni posesti služnostne pravice vožnje in hoje preko njihove parcele, ko sta z lesenimi rantami zagrabila kos svojega zemljišča ter naložila kamenje ob sporni parceli, ki je tožnico oviralo pri vožnji. Sodišče je pritožbo dvakrat zavrnilo kot neutemeljeno z obrazložitvijo, ki je segala v začetek 70. let. Leta 1971 naj bi po občinskem pla-

³² Vsa imena so izmišljena. Uporabljam jih le tam, kjer opis brez njih ne prikaže dovolj plastično narave žalitev, obrekovanj in obtožb.

³³ Ime je izmišljeno.

nu prek sporne parcele sosedje hoteli napraviti cesto in so v ta namen razstreljevali kamenje. Kamenje je obtožena postavila na mejo v takem obsegu in v taki višini, kot je stalo leta 1977. Zaradi te kamnite ograje šest let ni bilo nobenega spora, ker sta bili vaščanki prijateljici. Do spora med njima je prišlo, ko obtožena ni hotela pričati po krivem v korist tožnice. Zato je slednja začela najprej razmetavati mejo obtožene in kamenje na sporni parceli. Da bi obtoženka zavarovala svojo posest, je skupaj z možem čez kamnito ograjo postavila provizorično leseno ograjo.

Drugi val splošnega razburjenja je vas zajel novembra 1973 ob delih za vodovod. Nekega dne proti koncu novembra so se namreč med seboj prepirali, zmerjali, očitali, sramotili domala vsi prebivalci vasi. Končalo se je tako, da je en vaščan, ki mu je prepirljiva vaščanka med preprirom in prerivanjem, po kateri trasi in čez čigavo zemljo naj usodnega dne kopljejo, in potem, ko sta z možem sproti zasipavala, kar so drugi odkopali, s pestjo zlomila zobno protezo. Po prepiru in pogovoru s predstavnikom krajevne skupnosti, ki so ga šli klicat, so popoldne kopali naprej ob živi meji ob njivi iste vaščanke. Tam so morali posekati smrekico, ki je bila napoti. Vaščanka se s tem ni strinjala, se nato z možem nekoliko odmaknila, nato je začela izzivati. Sosed, ki mu je zjutraj zlomila protezo, je udaril njenega moža s sekiro po glavi in mu povzročil hude telesne poškodbe s pretresom možganov, številnimi opraskaninami, zlomom lobanje in iztekanjem možganske tekočine skozi nos. Zaradi celotne klime v vasi je bil napadalec pravzaprav bolj sredstvo in posledica nastalega položaja, kot pa dejanski povzročitelj. Preden je bila sodba proti njemu pravnomočna, je doma leta 1979 umrl, star več kot sedemdeset let.

Ta tragični incident pa vsekakor ni zmanjšal opravljanja, obrekovanja in žalitev med vaščani, ki so se še naprej zmerjali s prostaškimi besedami, se fizično spopadali in pravdali na sodišču. V času izkopavanja in napeljevanja vodovoda sta napadeni vaščan in njegova žena ovirala solidarnostne akcije in povzročala prepire s sosedi. Ker sta preprečevala izkopavanje na trasi, ki je peljala čez njihovo parcelo in jima je zaradi tega vodovodni odbor odbil delovne ure, je vaščanka zahtevala odškodnino in jo leta 1976 uspela iztožiti.

Moški so se žalili, obrekovali in opravljali podobno in zaradi podobnih razlogov kot ženske. Tako je denimo obdolženec februarja 1974 pred pričo trdil o zasebnem tožilcu nekaj neresničnega, kar bi lahko škodovalo njegovi časti in dobremu imenu, obenem pa ga je tudi žalil, s tem da je govoril, *“da bo z njim enkrat za vselej napravil krvav obračun, da je fejest plemenjak in debeloglavec, da se je v službi okoriščal, sedaj pa obdolžencu zemljo krade”* itd. Konkretna žaljiva vzdeвка, ki namigujeta na promiskuiteto in genetsko okvaro, sta razvidnejša iz konteksta, v katerem sta se rodila, in skupaj z intonacijo, s katero sta bila izgovorjena. Sama

po sebi ne vsebujeta nujno žaljivih sestavin, ampak nevtralne,³⁴ če seveda upoštevamo, da se nekateri moški pred kolegi pogosto hvalijo z dejanskimi ali domnevnimi spolnimi izkušnjami, bodisi zaradi zabave ali pa s tem poskušajo preseči svoj manjvrednostni občutek; ter da pri nekaterih njihova obilnejša postava v luči lastne samopodobe pogosto pomeni večjo močnatost.

V drugem primeru je enaindvajsetletni moški nekega večera konec decembra 1984 v gostilni v sosednjem naselju med preprirom in pretepom segel po orožju, s katerim se lahko hudo poškoduje ali okvari zdravje. Prepri se je začel takrat, ko je član moške družbe, ki je ravnokar stopila v lokal, obtoženega, ki je bil s svojo družbo pri igralnem avtomatu, žaljivo vprašal "če se je že nasitil, ko si tako pogosto grize prste". Obtoženi ni odgovoril, ampak je provokatorja udaril po glavi s steklenico ore, ki jo je držal v roki, ter mu prebil kožo na lasišču, da je le-ta začel krvaveti. Nato sta se spopadla s pestmi, medtem pa je obtoženi izzi-valca ugriznil v prst na desni roki ter ga poškodoval. Ko sta se ponovno hotela spopasti, so ju zadržali prijatelji. V tem trenutku pa je obtoženi segel v notranji žep suknjiča ter ven potegnil nož z namenom, da napade napadalca, a so mu to dejanje preprečili prisotni. Med zaslišanjem prič je sodišče spregledalo nekonsistentnost njihovih izjav glede pijače, ki naj bi jo pili. Eden je omenjal oro, drugi gosti sok, a kolikšna je verjetnost, da bi moška družba tri dni pred novim letom v petek zvečer pila take blage pijače, če upoštevamo, da je bila gostilna v sosednji vasi? Če so priče dejansko popravile resnico, so morda poskušale zakriti okoliščine, ki bi tudi njih postavile v drugačno luč.

V naslednjem primeru je devetintridesetletni obdolženec avgusta 1985 razžalil starejšega sovaščana in sodelavca iz tovarne, ko je v vasi vpil, da je "lopov, kurba zgonjena, ravbar in smrdljivi prasec". Razžalitev se je zgodila, ko je razžaljen ni z avtom pripeljal iz garaže in hotel obrniti. Takrat je zagledal soseda, kako z metlo maha iz svoje hiše, nato je prišel do njega in ga pričel zmerjati. Ker je hotel z metlo udariti po avtu, je razžaljeni stopil iz njega, obdolženec pa je brcnil v avtomobilsko tablico, da je plastični okvir padel po tleh. Pri tem je govoril, da je to njegova zemlja, da je vse njegovo ter da oni nimajo prav ničesar, in uporabljal navedene besede. Razžaljeni je takoj poklical policijo.

Niso se pa žalili in si grozili samo vaščani med seboj. Če so menili, da je ogrožena njihova posest, so uporabili silo tudi takrat, ko so uradne osebe opravljale svoje delo. Tako je po mejnem sporu junija 1982 in po odredbi, da se vkopljejo novi mejniki in označi mejna črta, triinštiridesetletna vaščanka poskušala preprečiti uradno dejanje uradni osebi, konkretnije, z motiko je grozila, da bo udarila vsakogar, ki bo poskušal postaviti mejnik, ga vkopanega takoj

³⁴ Prim. Claudia Fonseca. "La violence et la rumeur." *Les temps modernes* 40/1984, št. 455, str. 2227.

izkopala in odvrгла dva metra daleč, polila barvo za označevanje mejnikov, nato ponovno izpulila vkopan mejnik. Mejniki so bili tisti dan vendarle vkopani, ona pa je bila zaradi neprimerne vedenja na razpravi odstranjena iz sodne dvorane, potem se je pritožila na višje sodišče in izgubila svoj prav leta 1984.

Z navajanjem podobnih primerov bi se lahko še naprej sprehajali gor in dol po lestvici zaželenega, pričakovanega in prepovedanega ravnanja. Na prvi pogled se zdijo razmere v vasi direndajaste, a podrobna analiza pokaže, da so se za žaljivim namigovanjem ali vpitjem pred sovaščani skrivali zapleteni medsebojni odnosi, nadzorovanje, vzpostavljanje reda in ohranjanje vrednot.

Analiza primerov iz izolirane vaške skupnosti v sedemdesetih in v prvi polovici osemdesetih let 20. stoletja tudi potrjuje znano pravilo, da bolj ko je skupnost izključena, bolj bodo njeni člani udeleženi v medsebojnem opravljanju ter obrekovanju in vztrajneje bodo ponavljali iste opravljive in obrekljive vsebine, ne da bi se pri tem začeli dolgočasiti.³⁵

3. 4. Posledice sodb

Sodni arhiv izpričuje, da je sodišče tovrstne obtožnice uspelo zaježili šele sredi 80. let, ko je v sodnih spisih leta 1986 evidentiran zadnji primer obravnave kaznivega dejanja zoper čast in dobro ime v tej vasi. Ukrep sodišča je bil preprost, a učinkovit. Obsojeni so morali plačati nižjo kazen od stroškov, ki so jih imeli zmagovalci. Tako so zasebni tožilci izgubili veselje, da bi tovrstne razprtije nosili na sodišče. Vsaj na videz in vse do leta 2004, ko so znani protagonisti zopet vložili zasebno tožbo zoper čast in dobro ime, ki je bila zaradi neskladnosti in neprepričljivosti prič zavrnjena.

Zemljiški spori, alkoholizem, izguba razsodnosti nekaterih vaščanov, mešanje vzrokov in posledic, z nerealnimi zaznavami prežeto doživljanje in razumevanje okolja in svojcev so v vasi povzročali hude prepire, obtoževanja in fizično nasilje. Vse to je vedno znova vodilo do novih družbenih in psihičnih odklonov v njihovem vsakdanjem življenju. Čeprav so ti odkloni zelo očitni in količinsko presegajo istovrstne dejavnosti v podobnem okolju, jih vendarle ne moremo odpraviti kot zgolj obliko skupinske agresije. Verbalna in fizična agresija sta bili zgolj *posledica* poskusov medsebojnega nadzorovanja, to pa je bilo potrebno, da bi se potrjevale, zatrjevale in ohranile vrednote, ki so bile po mnenju vaščanov ogrožene. Te izstopajoče vrednote, s katerimi so se vaščani najbolj identificirali, pa so bile vezane na zemljo, ki jim je bila v tem času še vedno pomemben vir preživljanja, ter na družino.

³⁵ Max Gluckman. "Gossip and Scandal." *Current Anthropology* 4/1963, št. 3, str. 315.

Ves sistem žaljivega obnašanja in govorjenja je bil le poskus obdržati kar največ lastne verodostojnosti. Škandali so označevali tiste, ki so vredni, in one, ki so nevredni pripadniki skupine, ob tem pa se je dinamika moči nenehno spreminjala. Kombinacija različnih funkcij škandala pa je sovražnost kot tako naredila za sredstvo, ki je povezovalo del vaške skupnosti. Ta, pogosto prezrta funkcija, pa skupaj s specifično zgodovinsko in družbeno-ekonomsko situacijo postavi opravljanje, obrekovanje in žalitve v novo luč.

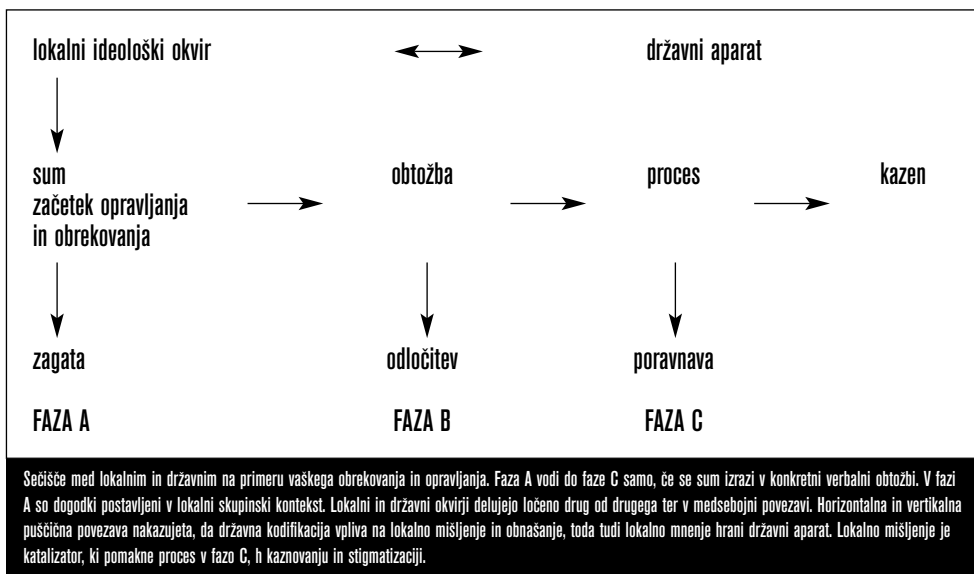
V majhnem vaškem okolju krog govoričenja ni prizadel le posameznika in njegove družine, saj so se mu hitro pridružili tudi drugi vaščani. Pri tem ni bil izključen noben spol, nobena starost ni bila previsoka ali prenizka za tovrstno akcijo. Najmlajši na sodišču obravnavan vaščan je imel v času obravnave petnajst let, najstarejši vaščani pa skoraj sedemdeset let. Vaščani so za svoje strahove v zvezi z domnevnimi in resničnimi moralnimi odkloni nekaterih sosedov, njihovimi psihičnimi boleznimi, odvisnostmi, zlasti alkoholno, iskali uteho, odgovor in pomiritev pri abstraktni, a močni avtoriteti, na sodišču. Za medsebojna razmerja, ki jih niso mogli sami nadzorovati in sankcionirati, so iskali odgovor v zanje oprijemljivi in verjetno tudi edini dostopni obliki – pri zakonodajalcu. Razsodba sodišča, tudi če se z njo niso strinjali in jim je naložila kazni, je simbolizirala etične in družbene principe, s katerimi so se želeli identificirati, če so že dvomili v lastne, hkrati pa jih je usmerjala v zaželeno ravnanja namesto v deviantna.

Ob vsaki novi obtožnici, ob vsakem zaslišanju in sodbi se je njihova naklonjenost nagibala v prid tega ali onega. Ob toliko procesih, ki so se zgodili v obravnavanem času, je sodišče moralo poklicati in zaslišati domala vse vaščane. Tisti, ki so kmalu ugotovili, da vse to ne vodi nikamor, se zaslišanj niso hoteli udeležiti in so sodišču pošiljali dopise, da nič ne vedo, da niso nič videli ali slišali. Zgodilo se je tudi, da so znanim prepirljivcem, ki so krvavi ali drugače poškodovani po ravsu želeli pokazati svoje rane nevpletenim in jih s tem vmešati v njihove spore, pokazali vrata ali se naredili nevedne. Ker pa kritična masa tistih, ki se niso hoteli udeleževati sporov, ni bila dovolj visoka, niso mogli preprečiti besednih in vedenjskih oblik sovražstva. V vasi preprosto ni bilo take klime, ki bi prenašalcem sovražstva vzbujala dovolj veliko nelagodje.

Kazni za storjena dejanja so bile največkrat denarne ali zaporne, pa tudi ružič ni bil izjema, saj so vaščani skromne prihodke redno zapravljali v pravdah. Noben ukrep sodišča ni mogel zaustaviti tožb in pomiriti sprtih strani ter jih pripraviti do tega, da bi svoje zadeve urejali mirno in brez posrednika. Sodišče je pri presoji denarne odškodnine moralo upoštevati duševne bolečine oškodovancev zaradi posegov v pravico do ugleda in časti ter premoženjsko stanje obeh strani. Čeprav so bile denarne odškodnine zaradi razžalitve dobrega imena in

časti relativno nizke in so znašale približno eno do dve povprečni plači delavcev ali upokojencev, so za kaznovane vendarle pomenile velik znesek, zaradi katerega ali zaradi pogostosti tožb je včasih morala celo zadnja krava iz hleva.

S kazenskimi in civilnimi tožbami zoper čast in dobro ime so vaščani poskušali uravnnavati svojo prikrajšanost in družbeno odrezanost od sveta ter urejati razmerja moči. Čeprav so razumeli posledice razsodb in čeprav so se nanje pogosto tudi pritožili na višje in celo na vrhovno sodišče ali prosili za izredno omilitev kazni in se pri tem sklicevali na slabe gmotne in socialne razmere, na visoko starost, bolezen ali na partizansko oz. taboriščno kalvarijo prednikov, so v sklepah sodišča, vsaj simbolično in vsaj za nekaj časa, videli razsodišče, o katerem so bili prepričani, da bo razsodilo njim v prid. V primeru, da se to ni zgodilo, pa so v njem videli svetovalni organ, ki jih je vodil mimo lastnih dvomov in nevednosti o družbeni in moralni ureditvi sveta.

3. 5. In danes?

Lahko bi rekli, da je bilo opravljanje v vasi, ki v obravnavanem času ni imela drugih formalnih kanalov prenašanja informacij, vrsta novice. V tem času so odnosi v vasi pretežno še temeljili na tradiciji, in kar je bilo resnično pomembno, je bila čast. Z opravljanjem se je vsakodnevno prepraševal strah pred izgubo časti. Glede časti se je do danes spremenilo to, da v industrializiranem svetu ni več toliko pomembna kategorija in da so se njeni poudarki premaknili.

Interna vaška cenzura danes sicer še vedno obstaja, vendar se le spreminja zaradi premika v pojmovanju o normalnem in nedopustnem. Kar je bilo nekoč

nedopustno in grešno, se vse bolj širi in je bolj javno, zato ni več tako vredno opravljanja.³⁶ Generacija, rojena v 60. letih 20. stoletja, ki je ostala v vasi ali ki dnevno s svojim prevozom odhaja na delo drugam ali ki v vas prihaja le še na obisk k staršem, meni, da je medsebojno obračunavanje njihovih staršev nesmiselno, da se jih ne zadeva in jih ne zanima in da se, kadar se stare prepirljive strasti spet razžarijo, raje umaknejo. Principi in prepričanja njihovih staršev so jim odveč, ker so spremenjena etična pravila glede sramote zmanjšala strah pred obrekovanjem in podobnimi dejanji. Ženske, ki so ostale v vasi in še živijo tradicionalen način življenja, ter druge gospodinje še vedno menijo, da se sramota, ki je bila prizadejana enemu družinskemu članu, lahko razširi na vse člane. Zato, četudi se jim zdi pravljanje na sodišču nesmiselno in strašna izguba denarja, v svojih izpovedih na sodišču ostajajo lojalni do skupnosti, kjer so rastle in zrastle, preden se je razklenil krog njene izoliranosti.

LITERATURA

- B. M. V. *Mediacija se je utrdila*. 24 ur, Pop TV, 13. 6. 2002. Internetni vir (17. 5. 2004) http://www.24ur.com/naslovnica/slovenija/20020613_2009863.php
- CUMMINGS, Maggie – MULHOLLAND, Mary-Lee. Kiss and Tell, Gossip, Rumors and Buzz of Sexuality. *Anthropology News*, april 2004, str. 16.
- ČLOVEK. Velika ilustrirana enciklopedija. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1983, str. 294.
- DAVIS, Robert. Stones and shame in early-modern Italy. *Acta Histriae* 8/2000, št. 2 (X.), str. 449–456.
- DEISINGER, Mitja. *Kazenski zakonik s komentarjem. Posebni del*. GV, Ljubljana, 2002.
- DELIĆ, Simona. *Između klevete i kletve. Tema obitelji u hrvatskoj usmenoj baladi*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001.
- DUNBAR, Robin. *Grooming, Gossip, and the Evolution of Language*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1996.
- FONSECA, Claudia. La violence et la rumeur: le code d'honneur dans un bidonville brésilien. *Les Temps Modernes* 40/1984, št. 455, str. 2193–2235.
- GLUCKMAN, Max. Gossip and Scandal. *Current Anthropology* 4/1963, št. 3, str. 307–316.
- HAMES, Gina. Maize-beer, gossip and slander: female tavern proprietors and urban, ethnic cultural elaboration in Bolivia 1870–1930. *Journal of Social History* 37/2003, št. 2.
- JOSHI, Vandana. The 'Private' became 'Public': Wives as Denouncers in Third Reich. *Journal of Contemporary History* 37/2002, št. 3, str. 419–435.
- KOMAN, Perenič, Lidija. Oskodnina zaradi kršitve pravice do ugleda, časti in zasebnosti. Pravni viri in sodna praksa. *Pravna praksa* 11/1999, str. VII–XI.
- KRAJEVNI leksikon Dravske banovine*. Ljubljana, Zveza za tujski promet za Slovenijo v Ljubljani, 1937.
- KRAJEVNI leksikon Slovenije, 2. knjiga. Jedro Slovenije in njen jugovzhodni del*. Ur. Roman Savnik. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1971.
- KUČINIĆ, Viktor (priredil). Pučki tribun Gregorije Tepečić ili Propast Gričke demokracije god. 1622 (1. del). *Revija Društva zagrepčana* 5/1937, št. 6, str. 174–181.
- KUŠKOVA, Ana N. Vaško opravljanje med strahom in užitkom. Nekaj beležk o ekonomiji čustev v socialni interakciji lokalne tradicije. *Etnolog* 14/2004, str. 139–174.

³⁶ Prim. Ana N. Kuškova. "Vaško opravljanje med strahom in užitkom. Nekaj beležk o ekonomiji čustev v socialni interakciji lokalne tradicije." *Etnolog* 14/2004, str. 145.

- MAKAROVIČ, Marija. Neposredno opazovanje z udeležbo kot ena izmed metod etnološkega raziskovanja alkoholizma na vasi. *Etnologija in sodobna slovenska družba*. Posavski muzej Brežice, Brežice, 1978, str. 118–123.
- MAKAROVIČ, Marija. Zdravstvena kultura ob zgledu dolenske vasi. *Slovenski etnograf* 31/1983–87 (1988), str. 9–30.
- MIHELIČ, Darja. Ženska čast v istrskih mestih: Trst, Koper, Izola, Piran, 14.–15. stoletje. *Acta Histriae* 8/2000, št. 1, str. 29–40.
- MIHELIČ, Darja. Udeležba žena v kazenskih procesih (Piran, 1302–1325). *Etnolog* 11/2001, str. 45–55.
- MINNICH, Robert Garry. *The homemade world of Zagaj: an interpretation of the „Practical life“ among traditional peasant-farmers in West Haloze – Slovenia, Yugoslavia*. Socialantropologisk institut, Bergen, 1979.
- NANDA, Serena. *Cultural Anthropology*. Wadsworth Publishing Company, Belmont, California, 1991.
- NESPOR, Jan. Anonymity and Place in Qualitative Inquiry. *Qualitative Inquiry* 6/2000, št. 4, str. 546–569.
- SODNA praksa Vrhovnega sodišča, Internetni vir (21. 5. 2004) <http://www.media-forum.si/slo/pravo/sodna-praksa>
- SZWED, John F. Gossip, Drinking and Social Control: Consensus and Communication in a Newfoundland Parish. *Ethnology* 5/1966, str. 434–441.
- ŠORLI, Marko. Izbrana vprašanja iz poglavja o kaznivih dejanjih zoper čast in dobro ime. *Pravosodni bilten* 19/1998, št. 1–2, str. 17–22.
- VAN VLEET, Krista. Partial theories on gossip, envy and ethnography in Andes. *Ethnography* 4/2003, št. 4, str. 491–519.
- VILFAN, Sergij. *Pravna zgodovina Slovencev. Od naselitve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana, Slovenska matica, 1961.
- ŽIDOV, Nena. *Ljubljanski živilski trg*. Odsev prostora in časa (1920–1940). Viharnik, Ljubljana, 1994.